
Történelem

KOJANITZ LÁSZLÓ

Célul kitűzött feladataink

Nagy kérdés, hogy a magyar iskolarendszer hány éven belül lesz képes az új követelményeknek és lehetőségeknek megfelelő tudású fiatalokat az útjukra bocsátani.

Természetesen az új pedagógiai programoknak már ezt a célt kell szolgálniuk. A most elinduló fejlesztési munkák azonban nem fogják tudni egy csapásra megoldani a felgyülemlett problémákat. Hiba lenne ezért egyszeri nagy reformtól várnunk a végső és tökéletes megoldást. Ehelyett minden lehetséges alkalmat fel kell használnunk arra, hogy egy-egy részprobléma sikeres megoldásával közelítsünk egy ideálisabb állapot felé.

A Világbanki projekt közismereti programjainak kifejlesztése is akkor lesz eredményes, ha sikerül precízen meghatározni azokat a feladatokat és nyitott problémákat, amelyek megoldására az itt közreműködők vállalkoznak majd.

A történelmi témacsoport vezetőjeként az alábbi feladatokat fogalmaztam meg a fejlesztések elindításakor:

1. Olyan történelmi ismeretanyag összeállítása, amely a korábbiaktól eltérően nem egy társadalmi utópiából, hanem a jelen helyzetből kiindulva vizsgálja a múlt eseményeit, és amely mentes attól a mögöttes funkciótól, hogy egy aktuális politikai rendszer legitimálását szolgálja.

2. Azoknak a korszerű történelemdidaktikai elveknek és módszereknek a hazai meghonosítása, amelyek Nyugat-Európában az utóbbi évtizedekben terjedtek el, és amelyek meg tudták őrizni a történelem tantárgy hitelességét és rangját a modern társadalmakban is.

3. Megteremteni annak lehetőségét, hogy a történelmi műveltség szorosabban kapcsolódni tudjon a speciális szakmai ismeretekhez, ezáltal emelve mindkettő színvonalát és vonzóerejét. A kulturált és igényes munkavégzés erősen függhet a szakma iránti elkötelezettségtől és ebben a mainál sokkal nagyobb szerepet kaphatna az adott szakma történetiségének a megismerése. Másrészt sok esetben éppen a speciális szakmai érdeklődésen keresztül lehet valakit elvezetni a történelmi kultúra értékeinek a felismeréséig.

4. A differenciált képességfejlesztéshez szükséges feltételek megteremtése, illetve a pedagógiai követelmény érvényesítése. Ennek érdekében olyan tevékenység taxonómiák összeállítása, amelyek követelményrendszerként módot adnak a történelmi műveltség képesség elemeinek a pontos megragadására és értékelésére a tanulók teljesítményében.

5. A tantervekbe megfelelő időkereteket és döntési pontokat beépíteni ahhoz, hogy a pedagógusok alkotó szellemi ereje megfelelő teret kaphasson. Ezáltal módjuk legyen arra, hogy saját elképzeléseik is megjelenhessenek az általuk tanított történelmi ismeretanyagban.

6. A maiaknál nyitottabb és rugalmasabb szerkezetű történelmi tananyagrendszerek kifejlesztése annak érdekében, hogy a történelemórákon nagyobb teret kaphasson a médiumokból, történelmi folyóiratokból és könyvekből szerzett ismeretek feldolgozása és felhasználása.

7. Megfelelő feltételek és munkaformák kialakítása annak érdekében, hogy a gyakorló pedagógusok is aktívan bekapcsolódhassanak az országos szintű fejlesztési munkákba.

8. Biztosítani és támogatni azt, hogy alternatív fejlesztések is készüljenek a programnak a keretén belül, ezáltal nagyobb választási szabadságot biztosítva a felhasználó iskoláknak.

9. A fejlesztési munkákkal párhuzamosan az új program bevezetéséhez kapcsolódó tanári továbbképzéseket úgy megtervezni és lebonyolítani, hogy közben megismerhessék a fejlesztések aktuális problémáit is. Így biztosítani a beavatottságukat ezen folyamatokat illetően is.

10. Kialakítani a taneszköz-fejlesztésnek azt az optimális gyakorlatát, amelyet a követelményekből kiinduló folyamatos problémamegoldás jellemez inkább, mint az öncélú újítgatás, vagy a szürke rutin.

Hol tartunk most a fenti feladatok megoldásában?

Létrejött egy fejlesztési munkacsoport, amelynek tagjai a program által érintett szakközépiskolák tanáraiból verbuválódtak. Ez az alkotó közösség módot biztosít arra, hogy személyes konzultációk keretében folyamatosan kontrollálni, illetve javaslataival irányítani tudja a fejlesztési elképzeléseket. A legvállalkozóbb szelleműek közvetlenül is részt vállaltak a tantervek elkészítésében és továbbfejlesztésében. Ők a szerzői az eddig elkészült négy részletesen kidolgozott tantervi variációnak és a szakmacsoportok igényeihez alkalmazkodó modulertervezeteknek. A velük történő konzultációk eredményeképpen tudtam megszövegezni a történelmi program fejlesztési munkáinak alapjául szolgáló általános célkitűzéseket és a ismeretanyag kiválasztására és tananyagrendszerre való szerkesztésére vonatkozó alapelveket. Ezeket az anyagokat, illetve az elkészített tantervek és követelmények egyes részleteit tudom az alábbiakban bemutatni eddigi néhány hónapos munkánk konkrét produktumaiként.

Sajnos befejezésül azt el kell mondanom, hogy 1992. áprilisa óta a közös munka leállt. Ennek két oka van. Egyrészt hozzám, mint témavezetőhöz, a mai napig sem jutott el semmiféle visszajelzés arról a tantervi tervezetről, amelyet 1991. decemberében -a tavalyi évre szóló szerződésnek megfelelően- elkészítettem és amely alapján a fejlesztési munkacsoport elkezdte a munkáját idén januárban. Ápriliséig eljutottunk a munkában addig a pontig, ahonnan véleményem szerint csak akkor szabad továbblépnünk, ha valakitől megerősítést kapunk arra vonatkozóan, hogy helyesek az elképzeléseink, érdemes azokat részletesen is kidolgozni és a nagyobb szabású munkákat elindítani. Magam nem vagyok teljesen tisztában azzal, hogy ki a jogosult a Világbanki projekt keretében egy ilyen tartalmi döntés meghozatalában. A másik ok ami miatt felfüggesztettem a további munkát, az a bizonytalan és sokféle értelmezésre lehetőséget adó helyzet, hogy noha az OKI-val a munka teljes befejezéséig szóló keretszerződést kötöttek, ennek a szerződésnek az ezévre történő érvényesítése, tudomásom szerint, mostanáig nem történt meg. Ez, túl azon, hogy megkérdőjelezi a közismereti programra felkért szakemberek illetékességét a további fejlesztésekben, azt is jelenti, hogy ma senkinek semmiféle honoráriumot nem tudok garantálni az általa elvégzett munkáért. Ilyen feltételekkel egyelőre legfeljebb csak reménykedni vagy álmodozni lehet.

1992. június 8.

Általános célkitűzések

Tartalmak

Tervezett középfokú oktatási programunk ismeretanyagát a következő szempontok figyelembevételével kívánjuk összeállítani.

Továbbra is meg akarjuk tartani történelemoktatásunk azon hagyományát, amely a történelmi gondolkodás kialakításához és fejlesztéséhez kronológikusan rendszerezett és átfogó ismeretanyagot nyújt, s ezzel egyben általános tájékozottságot is biztosít a tanulók számára az emberiség múltjának jelentősebb korszakairól, eseményeiről és személyiségeiről.

A magyar történelem megismerésének előtérbe állítása mellett különös gondot fordítunk a hazai és az európai események összefüggéseinek bemutatására.

Kiegyensúlyozottságra törekszünk az emberek életét jellemző és meghatározó részterületek bemutatásában. A politika-, társadalom- és gazdaságtörténeten kívül megfelelő teret szeretnénk biztosítani az egyes korok művészetének, tudományos gondolkodásának és mindennapi életének a megismeréséhez is.

A sokoldalú történelmi szemlélet fejlesztése szempontjából lényegesnek tartjuk, hogy olyan témakörökkel is találkozzanak a tanulók, amelyek megközelítésmódjukban és az ismeretek rendszerezettségét tekintve eltérnek a hagyományos történelem tankönyvek logikájától. Olyan témákkal is, amelyek egy-egy történelmi jelenség vagy részterület több koron át való nyomon követésével alkalmat adnak a történelmi változások sajátosságainak és összetevőinek a megértéséhez. A másik oldalon viszont arra is szükség van, hogy egy-két alkalommal lehetőség legyen egyes történelmi korszakoknak a maguk teljes mélységében való feldolgozásában, illetve más korok viszonyaival történő összehasonlítására.

Biztosítani kell, hogy a jelent és a jövőt leginkább meghatározó történelmi események külön is feldolgozásra kerülhessenek nemcsak a képzés utolsó évében, hanem az első évtől kezdve folyamatosan.

A konkrét történelmi ismeretek megszerzésével párhuzamosan képet kell kapnia a tanulóknak a történettudomány sajátosságairól, módszereiről is, és némileg arról is, hogy a múltra vonatkozó ismeretek miként születnek, formálódnak és hatnak az emberi társadalomban.

A szakképzés és a közismereti oktatás összehangolása megköveteli, hogy végig-gondolva azokat a munkaszerepeket, amelyek mint lehetőségek a tanulók előtt állnak, megjelöljük az általános történelmi műveltség azon területeit, amelyek fokozottabb ismerete elősegítheti az adott szakterületeken dolgozók munkájának eredményességét, sikerét. Így speciális kiegészítések tervezhetők meg és fejleszthetők ki az egyes szakmacsoportok számára történelemből is. Ennek középpontjában a tanulók által választott szakterület történeti fejlődése kell, hogy álljon. Az így kialakított ismeretanyag egyes részletei szervesen hozzáilleszthetők lesznek az általános részek témaköreihez.

A tárgy jellegének megfelelően a tervezett történelmi ismeretanyag sokszínű és eklektikus. A tartalmakra vonatkozó fontossági sorrendet az eltérő jellegű témakörök közötti arányoknak kell kifejeznie.

Képességek

A történelmi képzés hatékonyságát és eredményességét a kiválasztott ismeretanyagon kívül nagyban meghatározza a tanulási folyamat minősége és kidolgozottsága is. A feldolgozandó tartalom által kínált oktatási lehetőségekkel gondosan összehangolt képességfejlesztésnek a következő célok megvalósulását kell elősegítenie a történelemórákon.

Nagyon sok feladat önálló végeztetésével a tanulóknak sokoldalú tapasztalatokra és képességekre kell szert tenniük azzal kapcsolatban, hogy mi mindenből és milyen módon lehet történelmi ismereteket meríteni. Ez az ismeret az elsődleges és a másodlagos ismeretforrásoknak minél szélesebb körét ölelje fel, természetesen azoknak az előtérbe állításával, amelyekkel a leggyakrabban találkozunk a mindennapi életben, illetve amelyek ismerete és használata a leginkább szükséges az önálló történelmi ismeretszerzéshez.

Az ismeretszerzési tevékenységek gyakoroltatásával párhuzamosan különös gondot kell fordítani azoknak a gondolkodási képességeknek a fejlesztésére, amelyek a történelmi ismeretek megragadásához, megtanulásához, alkalmazásához, elemzéséhez és szintéziséhez szükségesek. Ezek teremthetik meg az alkalmazás legmagasabb fokának, a problémamegoldó gondolkodás kialakulásának a feltételeit. Ez a problémamegoldó gondolkodás a legjobbaknál ki kell terjedjen a témához tartozó tények feltárásával kapcsolatos problémákra is. Olyanokra, mint például a forrásanyag hitelességének az értékelése; a különböző nézőpontok feltárása vagy az ismerethiány felismerése utáni tennivalók megtervezése.

Ezen a szinten már elengedhetetlenné válik a magas szintű önműveléshez és önképzéséhez szükséges képességek kialakítása is. Az ezzel kapcsolatos tudás a legkönnyebben konvertálható a mindennapi életben és emellett olyan intellektuális beállítódást alakíthat ki, amely meghatározó lehet a személyiség fejlődésére is. Éppen ezért megkülönböztetett figyelem és szakszerű igényesség kell, hogy jellemezze a pedagógusok munkáját e területen.

A személyiségfejlesztésben a történelemtanításra mindig is nagy feladat hárult. Az az emberkép, amit a történelemtanítás közvetít, és az a megközelítési mód, amellyel a tanulót az elmúlt korok embereinek világával kapcsolatba hozza, illetve ahogy ezekre reflektál, a diákok egész személyiségére kedvező és intenzív hatással lehet. Elsődleges célunk az legyen, hogy a tanuló az emberiséget és az emberi viszonyokat résztvevőként értse meg, ez pedig azonosságtudatot, objektivitást és toleranciát feltételez. Az egyénnek a saját döntéseivel és a mások tetteinek az értékelésével kapcsolatos felelősségérzete ugyancsak növelhető az árnyalt megközelítéseket közvetítő történelemtanítással. Ez egyben a megfontolt ítéletalkotás iránti belső igényességet is fejlesztheti a fiatalokban. Természetesen a pozitív személyiségvonások kialakítása már nem egy-egy ismeretanyaghoz vagy tevékenységtípushoz köthető feladat. A megoldás sikere az egyes történelemtanárok egyéniségén és belső értékein múlik elsősorban.

A történelmi tananyagrendszer szerkezetéről és tartalmáról

Az általános célkitűzésekben leírtak alapján készített tananyagrendszerünk két nagy részből áll: a megtanulandó ismeretanyagot tartalmazó tantervi tematikához az ismeretek elsajátítására és kommunikálására vonatkozó követelményrendszer kapcsolódik. A tanterv évenkénti bontásban tartalmazza a feldolgozásra kijelölt, illetve javasolt témaköröket a hozzájuk rendelt óraszámokkal együtt. A követelményrendszer taxonomizált tevékenységrendszer formájában írja le azokat a képességeket és attitűdöket, amelyeknek kialakítása és fejlesztése a négyéves történelmi képzés feladata.

A tantervi tematika szerkezetének és ismeretanyagának megtervezése előtt a fejlesztési munkát vállaló pedagógusok a következőkben egyeztek meg.

1. Mivel a történelemoktatással szemben megfogalmazott jogos igények mind az elsajátítandó ismeretek, mind a fejlesztendő képességek és attitűdök tekintetében rendkívül sokrétűek, a tantervben megadott témaköröket három egymástól elkülönített, de egymást végső soron kiegészítő képzési cél szerint választottuk ki és csoport-

tosítottuk:

a) Rendszeres áttekintés

(Rendszerezett és átfogó ismeretek elsajátítása az egyetemes és a magyar történelem jelentős eseményeiről és korszakairól.)

b) A jelen értelmezése

(Napjaink konfliktusainak, folyamatainak történelmi szemlélete.)

c) A változások megértése

(Azoknak a tényezőknek a tanulmányozása, amelyek egy bizonyos terület történeti fejlődésében szerepet játszottak.)

Ez a hármas tagolás egyben jól tükrözi a történelemtanuláshoz fűződő legfontosabb tanulói szükségleteket is.

2. A Rendszeres áttekintés című blokk a történelmi gondolkodás kialakulásához és fejlődéséhez szükséges ismeretanyagot és szemléleti keretet kell, hogy biztosítsa.

A tényeket és összefüggéseket kronológikusan szerkesztve, az egyetemes és a magyar történelem eseményeit egymással párhuzamosan tárgyalva bontja ki. A hangsúly a hazai események minél pontosabb megismerésén és nemzetközi összefüggéseikkel együtt való megértésén van. A tematika tartalma megfelel a tervezett Nemzeti Alaptanterv előírásainak.

3. A világbanki projekt célkitűzései között az is szerepelt, hogy a szakképzés számára készülő új közismereti anyagok lehetőség szerint vegyék figyelembe az egyes szakmacsoportok sajátosságait, speciális igényeit. Ezt a történelem esetében a következőképpen látjuk megoldhatónak. A *Rendszeres áttekintésben* leírt tematika alapján, amely természetesen minden, a projektben részt vevő iskola számára kötelező, szakmacsoportonként készül majd egy-egy speciális modul. Ez az adott szakterület, illetve szakma múltját az általános történelmi ismeretanyaghoz szervesen kapcsolódva mutatja be. A speciális modulra fordított idő a *Rendszeres áttekintés* című tantervi keretnél feltüntetett óraszámokba értendő bele. Hiszen e modulokat nem valamiféle szorgalmi vagy kiegészítő anyagnak szánjuk, hanem úgy gondoljuk, hogy ez a tanuló számára előírt történelmi műveltség egyik meghatározó részét kell jelentse. Nem elkülönülve az általános ismeretektől, hanem azokat egy sajátos szempontból összegezve és alkalmazva.

4. A második blokk a történelmileg megalapozott jelenismeretet szolgálja. Az aktuális nemzetközi események történeti háttérének megismerését kívánja a történelmi képzés szerves részévé tenni. Hangsúlyozzuk, hogy nem az aktuálpolitizálás a célunk, hanem a jelen eseményeit közvetve vagy közvetlenül meghatározó történelmi előzmények feltárása a tanulókkal. Ezzel szeretnénk kialakítani bennük a történeti tényezők megismerésének az igényét a jelen eseményeinek megértéséhez és értelmezéséhez.

A történelemtanulásnak ez a módja kihasználhatja és mozgósíthatja a tizenévesek természetes érdeklődését a jelenre is ható múltbéli események iránt. Ezenkívül lehetőséget teremt arra is, hogy a közvélemény (szülők, barátok, ismerősök stb.) körében élő történelmi eseményekre vonatkozó ismereteket és véleményeket felhasználja és összevegye a történelmileg igazolt tényekkel. Mindezen közben négy éven át folyamatosan fejleszthetők a tanulók azon ismeretei és képességei, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az iskolából kikerülve felnőttkorukban is képesek legyenek az önálló történelmi ismeretszerzésre az őket foglalkoztató kérdésekkel kapcsolatban.

A feladat jellegéből következően a tantervben ajánlott témák nem kötelező érvényűek és nem is töltik ki teljesen az ilyen tartalmú képzésre fordítható időt. A gyakorló pedagógusoknak felkészültségük, érdeklődésük és helyzetmegítélésük alapján maguknak kell dönteniük az adott évre kiválasztott témákról. A tantervben is szereplő témákhoz minta taneszközöknek és tanítási programoknak kell készülnie, amelyek segítséget adnak a történelemtanároknak ahhoz, hogy ennek az új típusú oktatásnak

a módszereit elsajátíthassák és alkotó módon továbbfejleszthessék.

5. A változások megértése című rész témáinak a kiválasztásában is nagyfokú szabadságot kell kapniuk a gyakorló pedagógusoknak. Az ide kerülő témák olyan történelmi ismereteket nyújthatnak, amelyek nem egy konkrét helyhez vagy korszakhoz köthetők, hanem a történelmi megértéshez szükséges általánosabb összefüggésekre és sajátosságokra hívják fel a tanulók figyelmét, például: Az orvoslás története, A család, Birodalmak felemelkedése és bukása, Az embert szolgáló energiák, A város a történelemben, A hírközlés története, Környezetvédelem és környezetpusztítás a történelemben, Európa történeti régiói stb.

A történelmi megismeréssel kapcsolatosan a tanulók elemi szükséglete, hogy az időben lezajló változásokat bizonyos részkérdések mentén is megragadhassák és értelmezthessék. A másik haszna az ilyen témáknak az, hogy általuk a legkülönbözőbb érdeklődésű tanulókhoz is közelebb lehet hozni a történelmi kultúrát. Arról nem is beszélve, hogy ezáltal a történelemtanárok speciális érdeklődési területei is jobban megjelenhetnek az iskolai oktatásban. Ennek pedig felbecsülhetetlen pedagógiai értékei lehetnek: a tanár felvillanyozva, nagyobb kedvvel tanít; maga is tankönyv-, illetve taneszközkészítővé válik; a tanulók olyan személy által ismerhetik meg az egyes témákat, aki az átlagnál alaposabban beleásta magát a kérdés kutatásába, s így azt sokszínűen és felkészülten tudja tanítani.

Természetesen azonban itt sem pusztán arról van szó, hogy új témákat emelünk be a történelemoktatásba, hanem e témákon keresztül olyan megismerési képességek is fejleszthetők, illetve olyan szemléleti megközelítések is átadhatók, amelyeket a kezdetektől napjainkig egyenletesen haladó, a politikatörténetet középpontba állító régi típusú tantervekkel nagyon nehéz volt hatékonyan beépíteni az iskolai oktatásba.

Az előzőekből az is látható, hogy a témakörök kiválasztása és csoportosítása szerves egységet kell, hogy alkosson a történelmi képzés taxonomikusan szerkesztett követelményrendszerével. E követelményrendszer az alábbi struktúra szerint épül fel:

1. A történelmi-társadalmi ismeretforrások feldolgozása és készítése.
2. A történelmi ismeretek megértése, rendszerezése és alkalmazása.
3. A történelmi ismeretek, interpretációk értelmezése és értékelése.
4. Önművelés, önképzés.
5. A történelem tanulása során fejleszthető pozitív attitűdök és személyiségvonások.

E követelményrendszer egymásra épülő tevékenységsorokon keresztül írja le azt a képzési folyamatot, amelynek megvalósulása a 4 éves történelemtanulás képességfejlesztő jellegét biztosíthatja. Pillanatnyilag még csak a teljes képzési időre együttesen leírt követelményrendszer készült el. Ennek továbbfejlesztését az fogja jelenteni, amikor az egyes évekre megadott ismeretanyag nyújtotta lehetőségek feltérképezésével, illetve az egymásra épülés elvének érvényesítésével mind a négy évre külön-külön is elkészülnek a követelményrendszerek.

MINTAPÉLDA

Tananyagterv

Készítették: Gebei Sándor és Oláh József, Debrecen

Általános szempontok a tantervi kerethez

1. A négy éves munka alapjául szolgáló szempontok

- a rendszeres áttekintés (50 óra),
- a jelen értelmezése (10 óra),
- a változások megértése (10 óra)

érvényesítése az oktatási törvény tervezetében szereplő 190 tanítási napnak (38 hétnek) megfelelő 76 tanítási órán (nettó 70) valósul meg.

2. A mindig vitatott és vitatható kronológiai határokat az alábbiak szerint javasoljuk:

Kronológiai határok Százalékos Szintrehozás

Világtörténelem Mo. történelme

I. évfolyam 1054103870-7515

II. évfolyam 1640/89168650-50

III. évfolyam 1878186750-50

IV. évfolyam 1989(1991)50-50

3. A jelen értelmezésére és a változások megértésére évfolyamonként 20-20 órát (10-10 óra bontásban), IV. osztályban összesen 10 órát szántunk. Nincs kizárva az a lehetőség sem, hogy a jelzett témákból egyet-kettőt akár alaposan elemezzenek a tanulók.

4. Gondolkodtunk a világ- és nemzeti történelem kronológiailag párhuzamos tárgyalásáról, ám úgy véljük, hogy a lényeges és determináns történelmi folyamatok egységessége így csorbát szenvedne. Ugyanis a magyar fejlődés centrumtól való "elmaradottságának, alulfejlettségének" kevert tanítása – véleményünk szerint – egyrészt a lényegfeltárást, lényegkiemelést halványítaná, másrészt a tanulók többségének munkáját nehezítené.

1. osztály

I. Szintrehozás, előkészítés (7 óra)

1. A történelem tárgya, szerepe

a) Tudományok rendszerezése, kapcsolata

b) A történelem és a történettudomány fogalma, feladata

c) Szemlélet, módszer

d) Egyén-közösség, személyiség-tömeg viszonya

e) Egyetemes, népi-nemzeti, helytörténet

f) Gazdaság, politika, kultúrtörténet

2. Időszámítási rendszerek

a) Kronológia fogalma, szerepe

b) Csillagászati alapismeretek, időegységek

c) Időmérési eszközök

d) Ókori időszámítás

e) Újabb, napjainkban is használt rendszerek

f) Ünnepek

3. Topográfiai ismeretek

a) A topográfia fogalma

b) A térképkészítés múltja, jelene

c) Térképfajták

d) A legfontosabb térképjelek

e) A térkép használata

f) A helyismeret fontossága

4. A történelmi megismerés forrásai

a) Régészet

b) Embertan

c) Néprajz

d) Összehasonlító nyelvészet

e) Földrajz

5. A megismerés újabb forrásai

a) Írásjelek, írásrendszerek

b) Kézzel írott és nyomtatott források

c) Szépirodalom, memoárirodalom, szakirodalom

d) Múzeum, könyvtár, levéltár, sajtó és egyéb médiák

6. Az emberiség történetének felosztása
 - a) Források szerint
 - b) Munkamegosztás alapján
 - c) Munkaeszközök anyaga
 - d) Fejlődési korok
 - e) Történeti korok
 - f) Társadalmi struktúrák szerint
7. Társadalmi kategóriák
 - a) Társadalmi egységek: család, nagycsalád, nemzetség, törzs, törzsszövetség, nép, nemzet, nemzetiség
 - b) Kategóriák: csoport, réteg, osztály
- II. Az emberiség legkorábbi története (4 óra)
8. Természet – ember – társadalom
 - a) A világegyetem és a Föld keletkezése (Biblia, természettudomány)
 - b) A földtörténeti korszakok
 - c) A növény- és az állatvilág fejlődése
9. Emberősök – ősemberek
 - a) Az ember fejlődése, az emberré válás folyamata
 - b) Lelőhelyek
 - c) Embertípusok
10. A zsákmányolás kora
 - a) Életmód
 - b) Munkaeszközök, munkamegosztás
 - c) Életkörülmények
 - d) Tagolt beszéd, tűz, új, nyíl kialakulásának, illetve megismerésének fontossága
11. A termelő társadalom kezdetei
 - a) Állattenyésztés, földművelés, ipar, kereskedelem kialakulása, új munkamegosztás
 - b) A munkaeszközök fejlődése
 - c) Társadalmi változások: társadalmi egységek, tulajdonformák, osztályok, állam
- III. Az ókori Közel- és Távol-Kelet (6 óra)
 1. Az ókori Mezopotámia (Suméria, Babilonia, AsszírIA)
 2. Egyiptom, a fáraók birodalma
 3. A Közel-Kelet egyéb népei, államai (Fönícia, Palesztína, Perzsia)
 4. India, a "csodák országa"
 5. Kína, a Mennyei Birodalom
 6. A keleti civilizációk kultúrája
- IV. Az ókori Görögország (10 óra)
 1. A görög történelem kezdetei (Kréta, Mükéné)
 2. A poliszfejlődés útjai: Spárta, a militarista állam
 3. Athén, a civil állam
 - 4-5. Az antik demokrácia százada
 6. Vallás, filozófia, tudomány
 7. Művészetek
 8. A poliszrendszer válsága
 9. A hellenizmus kora
 10. A hellenisztikus műveltség
- V. Az ókori Róma (10 óra)
 1. Róma legrégibb története
 2. Itália és Földközi-tenger medencéjének meghódítása. Az Imperium Romanum
 3. Állam, társadalom, gazdaság a köztársaságban
 4. Válság és reformkísérletek
 5. A polgárháborúk kora
 6. Augustus és a principatus rendszere
 7. Gazdasági és társadalmi változások a császárkorban
 8. A kereszténység kialakulása és elterjedése
 9. "A vég kezdete", a Nyugat-Római Birodalom bukása
 10. A római hétköznapiak és ünnepek (A római élet Pannóniában)
- VI. A korai középkor (VI-XI. század) (7 óra)
 1. A feudális gazdaság és társadalom
 2. A Nyugat, mint történeti régió: a Frank Birodalom a Német-Római Császárság (Europa Occidens)
 3. Az Egyházi Állam

4. A Kelet, mint történeti régió: a Kelet-Római Birodalom (V-VII. század), Bizánci Birodalom (VIII-XI. század)

5. A "Közép-Kelet-Európa" történeti régió formálódása (A római és a bizánci kereszténységhez kapcsolódó nemzeti államok)

6. Az arabok és az iszlám

7. Európa 1000 körül

VII. Az államalapítás (6 óra)

1. A magyar őstörténet fő kérdései

2. Az "őshazától" a Kárpát-medencéig. Kárpát-medence a honfoglalás előtt

3. A honfoglalás és a letelepedés

4. Válaszúton a magyarság (Pogányság és kereszténység között.)

5. I. István állama

6. Beilleszkedés Európába

A

(A jelen értelmezése)

– Ajánlott olvasmányok (szépirodalmi, ismeretterjesztő, szakirodalmi)

– Ókori istenek, Jachve, Jézus

– Szokás, törvény, jog

– Ókori emlékek

– Hétköznapiak – ünnepnapok, munka – szórakozás

B

(A változások megértése)

– A személyiségek szerepe a történelemben (Periklész, Julius Caesar, Augustus, Szent István)

– A birodalmak kialakulása és megszűnése; összetartó és széthúzó erők dinamikája a birodalmakban (perzsa, makedón, római, arab, frank)

– Az antikvitás és a barbaricum egységesülése

II. osztály

I. A virágzó középkor (XI-XV. század) (12 óra)

1. A mezőgazdasági technika és a mezei gazdálkodás

2. Ipar, kereskedelem, infrastruktúra

3. A középkori falu és város társadalma

4. Vallásos élet, vallásos világkép

5. Az invázióhárc és a kereszties hadjáratok

6. A rendi fejlődés Nyugat-Európában

7. Társadalmi változások, társadalmi küzdelmek

8. A Közép-Kelet-Európai monarchiák (Német-Római Császárság, Csehország, Lengyelország)

9-10. A Kelet-Európai és a balkáni népek küzdelme a hódítókkal

11. A humanizmus

12. Az újjászületett európai kultúra

II. Magyarország a középkori Európában (1038-1526) (12 óra)

1. Az új rend válsága és megszilárdulása

2. A XII. századi Magyarország

3. Az Aranybulla-mozgalom

4. A tatárjárás. Az utolsó Árpádok

5. Az Anjouk kora Magyarországon

6-7. A királyellenes, királyhű ligák uralma (1387-1456). Belső anarchia – külső fenyegetettség

8. Hunyadi (Corvin) Mátyás állama

9. Mátyás udvara és Európa

10. "Gazdag föld, szegény ország" (A központosítás eredményeinek megsemmisülése a Jagellók idején.)

11. Az 1514. évi parasztháború

12. A mohácsi vereség és európai visszhangja

III. Világfeudalizmus – nemzeti kapitalizmus (13 óra)

1. Európa meghódítja a világot. A prekolumbián civilizációk

2. Spanyolország, Portugália és birodalmaik

3. Az eredeti tőkefelhalmozódás

4-5. A hitszakadás kora. Reformáció – ellenreformáció – protestantizmus

6. Az "új minta": a németalföldi szabadságharc és forradalom

7. Az angol és a francia abszolutizmus

8-9-10. Az angol forradalom. Formálódik az új Európa

11. Közép-Kelet-Európa centrumtól való elmaradása
12. Lengyelország és Oroszország vetélkedése a kelet-európai hegemoniáért
13. Tudomány és műveltség a XVI-XVII. században
- IV. Magyarország a Habsburg-, Oszmán Birodalmakban (13 óra)
 1. Az ország részekre szakadása
 2. Az Oszmán Birodalom végvidéke. A török világ Magyarországon
 3. Végvárok, végváriak
 4. "A negatív érdekegység" (Királyi Magyarország – Erdélyi Fejedelemség)
 - 5-6. A széttágtolt gazdaság és társadalom
 7. A reformáció – ellenreformáció Magyarországon
 8. A Bocskai-felkelés
 9. Erdélyi változások
 10. Zrínyi Miklós a politikus és a hadvezér
 11. A rendi szervezkedés és a kuruc mozgalom
 12. A török háború: "Buda eliberata"
 13. Művelődés a XVI-XVII. századi Magyarországon

A

- Ajánlott olvasmányok
- Az egyháziak és a világiak élete (pápai és királyi udvarok, főúri kastélyok, kolostorok)
- Falvak és városok a középkorban
- Eltérő kultúrák találkozásának problémái (pl. iszlám-keresztény)
- A külkapcsolatok új formái (diplomácia, nemzetközi jog)
- Régiók középkori emlékei

B

- Ember-Föld-Univerzum (hit és tudomány viszonya)
- A monarchiák fejlődése (abszolutizmusok összehasonlítása)
- Centrum-periféria, a felzárkózás lehetőségei, esélyei
- Katonák, fegyverek, háborúk

III. osztály

- I. A "kettős forradalom" és hatásai (Párhuzamos forradalmak Európa centrumában) (15 óra)
 1. A felvilágosodás
 2. A feudalizmus "modernizálása": a felvilágosult abszolutizmus
 3. Az észak-amerikai gyarmatok függetlenségi háborúja
 - 4-5-6. A francia forradalom története
 - 7-8. A francia birodalom és Európa
 9. Az angol ipari forradalom
 10. Az ipari társadalom
 11. Az ipari világ felé. Centrum-periféria viszonya (1780-1849)
 12. Az "eszme forradalma": nacionalizmus, liberalizmus, szocializmus
 13. A marxizmus
 14. A társadalmi forradalmak Európában (XIX. század első fele)
 15. Tudományok, művészetek a forradalmak korában
- II. Magyarország a Habsburg Birodalomban (10 óra)
 1. A dinasztikus abszolutizmus Magyarországon (1687-1703)
 - 2-3-4. A Rákóczi-szabadságharc
 5. Az udvar és a rendek kompromisszuma
 6. A birodalmi gazdaságpolitika és Magyarország
 7. A terézianizmus és a jozefinizmus (A felvilágosult abszolutizmus Habsburg változata)
 8. Művészet és felvilágosodás a XVIII. századi Magyarországon
 9. A nemzeti (nemesi) ellenállás kezdetei
 10. A franciaországi események hatása Magyarországon
- III. A változások kora Magyarországon (9 óra)
 1. Gazdaság és társadalom a XIX. század első évtizedeiben
 2. A reformmozgalom kibontakozása
 3. A reformkor nagy kérdései: "haza és haladás"
 4. A magyarok és a nemzetiségek
 5. A konzervatív és a liberális erők küzdelme
 6. A forradalom és vívmányai: az áprilisi törvények
 7. Fegyveres harc az új alkotmány védelmében
 8. A szabadságharc kudarcai, sikerei
 9. Vereség és bukás

IV. A modern világrendszer (1849-1870) (10 óra)

1. A világ műhelye – a világ ura
2. Franciaország a kontinentális nagyhatalom
3. Az USA második forradalma
4. Olaszország dinasztikus egyesítése
5. "Poroszország meghódítja Németországot"
6. Oroszország és a keleti kérdés
7. A nagyhatalmi érdekek Latin-Amerikában, Ázsiában, Afrikában
- 8-9. A nemzeti munkásmozgalmak – nemzetközi munkásszövetségek
10. A tudományos és a kulturális fejlődés

V. A dualista alapú birodalom (Osztrák-Magyar Monarchia) (6 óra)

1. Világostól Solferinoig
2. A kiegyezési kísérletek
3. A kiegyezés, az alkotmányosság helyreállítása
4. A közös ügyek rendszere, a dualista monarchia
5. Nemzeti és nemzetiségi kérdések az OMM-ban
6. A kiegyezés szellemében: reformok az integrációért

A

(A jelen értelmezése)

- Nemzet, nemzetiség; alapvető emberi és kisebbségi jogok
- Nemzetállam – soknemzetiségű állam
- A politikai emigráció és az anyagország
- A hadsereg mint politikai tényező (Napóleon, Görgei)
- Az amerikai és a japán fejlődés sajátosságai

B

(A változások megértése)

- Reform és/vagy forradalom
- Szervezetek és pártok szerepe a társadalomban
- Gazdaság és politika interdependenciája
- Történelmi felelősség

IV. osztály

I. A gyarmati kapitalizmus szakasza (1870-1923) (8 óra)

- 1-2. A tudomány-technika egységében kibontakozó újabb ipari forradalom
3. A régi és az új gyarmatosító hatalmak. Nemzetközi konfliktusok, háborús válságok
- 4-5. Az I. világháború
- 6-7. Az oroszországi forradalmak
8. A Párizs-környéki és a washingtoni konferenciák

II. A dualizmus kora (1870-es évektől) (8 óra)

1. Magyarország gazdasága az "önellátó birodalomban"
2. Társadalmi változások, a dualista rendszer megszilárdulása
3. A "boldog békeidők" (Külpolitikához igazított gazdaság)
- 4-5. Magyarország az I. világháborúban
- 6-7. Forradalomból a forradalomba
8. A trianoni béke

III. "A válságos évtizedek" (10 óra)

1. Az új Európa politikai rendszere (birodalmak felbomlása – "nemzeti" államok születése)
2. A gazdasági nacionalizmus és eredményei
3. A "különleges" válság
4. A válság leküzdésének demokratikus útjai: az USA gazdaságpolitikája
5. A "szervezett kapitalizmus" Angliában, Franciaországban (Az állami beavatkozás politikája)
- 6-7. A diktatúrák és a fasizmus előretörése (Olaszország, Németország, Japán)
8. A kényszerpályás régió (Közép-Kelet-Európa) országai
9. Az elmaradottságból való kitörés: szocializmus egy országban
10. A személyi kultusz rendszere

IV. Magyarország a két világháború között (6 óra)

1. A hatalom konszolidálása
2. A gazdasági szerkezet átalakulása
3. Társadalom és ideológia
4. A "különleges" válság hatása Magyarországon
5. Gazdasági kényszerből politikai célok, vagy politikai kényszerből gazdasági célok?
6. Magyarország és a kisantant revíziós törekvései

- V. Diplomáciával és háborúval a revízióért (6 óra)
1. Politikai és katonai eszközökkel a revízióért. A müncheni négyhatalmi konferencia és következményei
 2. Világháború keleten és nyugaton
 3. A Barbarossa-terv. A SZU honvédő háborúja (1941-42). Magyarország a Jugoszlávia és a SZU elleni háborúban
 4. Japán Csendes-óceáni hódításai (1941-42.)
 5. Az antifasiszta koalíció diplomáciai és katonai együttműködése
 6. A fasiszta koalíció katonai széthúzása. Magyarország 1944-45-ben.
- VI. A világrendszerek (6 óra)
1. Lezárt és nyitott kérdések a párizsi békeszerződések után (Konfrontáció Európában, Ázsiában)
 2. A szocialista világrendszer kiépülése (Európa, Ázsia, Amerika, Afrika)
 3. A tudományos technikai forradalom és a globális problémák
 4. A szuperhatalmak politikai kapcsolatai
 5. A nemzetközi együttműködés formái, szervezetei
 6. A szocialista világrendszer felbomlása. "A füstbe ment tömb"
- VII. Magyarország a II. világháború után (6 óra)
1. Magyarország emberi és anyagi vesztesége a háborúban
 2. Az újjáépítés eredményei
 3. A baloldali fordulat, a szovjet (társadalmi) modell kiépülése
 4. Az 1956-os forradalom
 5. A pártállam ideiglenes megszilárdulása
 6. "Csendes forradalom" Magyarországon
- VIII.
- A, B (A jelen értelmezése), (A változások megértése)
- A világháborúk összehasonlítása és következményei
 - A jóléti társadalmak
 - Változások az életkörülményekben és az életmódban
 - A XX. század genocidiumai (örmények, lengyelek, cigányok, zsidók)
 - Miért nem sikerült a szovjet kísérlet?

MINTAPÉLDA

Követelményrendszer 1-4. osztályig

1. Történelmi ismeretforrások feldolgozása és készítése

1.1 Elsődleges források feldolgozása

Például:

– Annak megismerése, megbeszélése és bemutatása, hogy a tárgyi források miként és mennyiben lehetnek alkalmasak arra, hogy az elmúlt korok életét rekonstruálni tudjuk belőle.

– A vizsgált korból, illetve történelmi kultúrából származó képzőművészeti alkotások megfigyelése, leírása és összehasonlítása abból a szempontból, hogy miként tükröződik bennük az adott kultúra mindennapi élete, életfelfogása, hitvilága, hatalmi berendezkedésének jellege és sajátosságai.

– Elbeszélő, lírai és drámai műfajú irodalmi alkotások alapján következtetések megfogalmazása az adott történelmi kultúra mindennapi életére, szellemi érdeklődésére, más kultúrákból származó hatásokra vonatkozóan.

– A korból származó jogi, politikai és gazdasági dokumentumok lényegének megragadása, történeti szempontból érdekesnek tűnő részleteinek kiválasztása és értelmezése.

1.2 Másodlagos források

Például:

– Az olvasottakkal kapcsolatos kérdések megfogalmazása.

- Egymással párhuzamba állított eltérő vagy ellentétes történelmi következtetések, vélemények és értékelések lényegének a megragadása és összehasonlítása.
- Történelmi térképek felhasználása önálló ismeretszerzéshez

2. A történelmi ismeretek megértése, rendszerezése és alkalmazása

Például:

- A megszerzett történelmi ismeretek rendszerezése társadalomtörténeti, gazdaságtörténeti, vagy művelődéstörténeti szempontból.
- A megismert történelmi kultúrák, korok, korszakok összehasonlítása társadalomtörténeti, gazdaságtörténeti, művelődéstörténeti szempontból.
- A megismert történelmi fogalmak értelmezése, általánosítása, definiálása, konkrét példákkal való illusztrálása, pontos használata.
- Történelmi analógiák önálló keresése és értelmezése egy történelmi esemény jobb megértése érdekében.

3. Történelmi tények, interpretációk, értelmezése és értékelése

Például:

- Konkrét ismeretek bemutatása arról, hogy az adott korra, eseményekre vonatkozó ismereteink milyen történelmi tényekre és forrásokra támaszkodnak.
- Különbséget tenni a tények és a vélemények között.
- A megalapozatlan feltételezések, az egyoldalúságok felismerése.
- Ugyanazokra a történelmi forrásokra támaszkodó, de egymástól eltérő vagy éppen ütköző történelmi következtetések és értékelések megismerése, összehasonlítása. Az ilyen esetek okainak értelmezése.
- A források tanulmányozása után reális következtetéseket tud levonni.
- Logikus hipotéziseket tud megfogalmazni.
- A történelmi megismerés során jelentkező problémák (információhiány, ellentmondásosság az ismeretekben vagy az értékelésekben stb.) felismerése, cselekvési sor megtervezése a probléma további vizsgálatára.

4. Önművelés, önképzés

- Konkrét ismeretszerző feladatok végzése múzeumokban, történelmi kiállításokon.
- Az iskolai könyvtár történelmi témájú könyvei közötti gyors eligazodás aszerint, hogy milyen korból és milyen témáról szeretne könyvet találni.
- Történelmi kronológiák, fogalomgyűjtemények, lexikonok és enciklopédiák önálló használata.
- Tartalomjegyzékek, név- és tárgymutatók önálló használata.
- Rövid könyvismertetések készítése fülszövegek, a tartalomjegyzékek és a könyv rövid áttekintése alapján.
- Egy könyvfejezet, vagy egy cikk áttekintése a szükséges információk összegyűjtése céljából.
- Történelmi gyűjtőfüzet folyamatos készítése történelmi képek és cikkek gyűjtésével és rendszerezésével.
- A tanult történelmi eseményekkel kapcsolatban megadott témákról néhány oldalas szöveges ismertetés készítése több ismeretforrás (könyv, újságcikk, tv- vagy rádióműsor, múzeum, térkép stb.) önálló gyűjtése és feldolgozása alapján.

5. A történelem tanulása során fejleszthető pozitív attitűdök és személyiségvonások

- Kíváncsiság, érdeklődés az elmúlt korok embereinek élete iránt.
- Érdeklődés és tolerancia a miénktől jelentősen eltérő emberi kultúrák szokásai-

val, életmódjával kapcsolatban.

- Történelmi empátia.
- Egészséges nemzettudat, sokoldalú nemzetkép.
- Az egyén, a társadalom és az állam közötti viszonyrendszerben rejlő problémák érzékelése.
- Felismeri a különböző tényezőket (pl. múltbéli tapasztalatok, a kor értékrendje, konkrét helyzet, az egyén döntése) amelyek meghatározott emberi cselekedetekhez vezethetnek.
- Tárgyilagos, logikus érvekkel alátámasztott ítéletalkotásra való törekvés.
- Pontosságra, tényszerűsége törekvés történelmi ismeretek bemutatásakor és megbeszélésében.
- A józan ész szempontjainak (hihető, megalapozott stb) érvényesítése történelmi ismeretek, feltételezések megítélésénél.
- Az ötletesség és a fantázia felhasználása a tanuláshoz.
- Az értően kritikus – honnan tudjuk, amit tudunk? – beállítódás a történelmi ismeretekkel kapcsolatban.
- A tudományos alkotó munka tisztelete, annak miszticizálása nélkül.